

## СТАНОВИЩЕ

относно дисертационен труд за придобиване на научна и образователна степен „Доктор“ по професионално направление 1.2. Педагогика (Социална педагогика) на тема: „Социално-педагогически подходи и програми за формиране на приобщаващи нагласи и компетентности у учителите“, разработен от Ива Маринова Бонева, редовен докторант към катедра „Социална работа“, Факултет по педагогика на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

### *Процедурни и технически изисквания към труда*

Дисертационният труд е предаден от дисертантката в рамките на определения от нормативната уредба срок, като на разположение на членовете на научното жури е предоставен пълният набор от копия на труда, приложенията към него и автореферат на труда. Последният отразява адекватно съдържанието на дисертационното изследване, а така също научните приноси и публикации по темата на дисертацията. Приложенията илюстрират използваните от дисертантката основни методи в изследването, като дават надеждна допълнителна информация за извършената от нея работа.

### *Актуалност и дисертабилност*

Дисертационният труд е посветен на изключително актуална и значима за страната ни изследователска тема, свързана с по-нататъшното утвърждаване на приобщаващата парадигма в българското образование. Редица наши и международни изследвания вече ни убедиха, че именно приобщаващата, развиваща и хармонизираща образователна среда и атмосфера са успешен инструмент за компенсирание негативното влияние на сериозните социални рискове и дефицити в живота на българските деца върху техния академичен успех и справяне. Ценното в избрания изследователски подход е фокусът върху паралелното и свързано развитие на личностния и професионален капацитет на учителите да се справят успешно с ролята си на ключова фигура в приобщаващия процес. Обичайно професионалната им подготовка е фокусирана върху овладяването на нови професионални умения, техники, методи, съдържания, но не и върху подкрепата им да идентифицират или адаптират своите личностни нагласи към новите професионални изисквания и очаквания към тяхната работа. Много ценно в случая е и обстоятелството, че дисертантката притежава изключително широка научна подготовка и дългогодишен практически опит, които са й позволили точно и убедително да очертае дисертабилността на темата.

### *Концептуализиране на дисертационното изследване.*

За оценка на концептуалната рамка на дисертационното изследване могат успешно да се използват всички части на труда, но много специално внимание

заслужават уводът, неговата структура, както и глава 5 и 6 на труда. Ако в увода е резюмирана общата изследователска идея и подход, а в края на първата теоретична част (глава 5) са обобщени и аргументирани теоретичните основания за дизайна на емпиричното изследване, то в началото на втората част (глава 6) дисертантката убедително и детайлно представя разработения от нея модел за емпирична проверка на своята хипотеза, прилагайки вече защитения пакет от базисни идеи, теории и основни категории (респ. обекти на изследване). Т.е. всяка базисна част на труда адекватно представя общата научна и изследователска концепция, като същевременно точно я интерпретира в контекста както на теоретичната, така и на емпиричната част на изследването. Т. напр. в Увода кратко, ясно и научно коректно са формулирани обектът, предметът, целта, задачите, общата хипотеза и методиката на изследването като теоретико-емпирично. По-нататък чрез теоретичния анализ хипотезата се аргументира интердисциплинарно (междунаучно), а в емпиричната част е операционализирана чрез една богата смесена методика за комплексно (номинално, факторно и контекстно) емпирично изследване, като за целта се използват три основни хипотетични очаквания декомпозиращи общата хипотеза на това равнище. Тази цялостност и приемственост между различните фази и равнища на изследването са убедително визуализирани в табл. 1 (*Дизайн на обосновката и проверката на хипотетичните очаквания на дисертационното изследване, с.9*), която представя концептуалната, йерархична и инструментална свързаност между декомпозиращите хипотезата очаквания, тяхната аргументация чрез представения теоретичен анализ и емпиричната им проверка с богат набор от методи. Табл. 2 в началото на втора глава (с.32) също ярко илюстрира стройната концептуална логика и йерархия на аргументацията.

### ***Структура на труда.***

Структурата на труда е изключително логична, цялостна и добре балансирана. В нея ясно се открояват двете основни части на изследването – теоретична и емпирична, като заглавията на отделните глави и параграфи са ориентирани към основните понятия и научен речник на изследването. Това улеснява четивността на труда и повишава усещането за ясна и последователна авторска позиция и работа по дисертационната тема. Като обем двете части на труда също са почти идеално балансирани – 98 страници за увода и теоретичната част и около 100 страници за емпиричната част и заключението. Прави впечатление усилието на авторката да улесни възприемането на текста и чрез допълнителни текстове, като списък на съкращенията напр.

### ***Съдържание на теоретичната част на изследването.***

Съдържателно трудът е фокусиран върху детайлното и системно проучване на същността и връзките между човешките нагласи, компетентности, поведение и начините за тяхното преднамерено позитивно формиране при възрастните. Това дисертантката постига, като последователно анализира и дефинира основните понятия

(приобщаващо образование, нагласи, компетентност/и, социално-педагогически подходи и програми), систематизира и анализира в контекста на своята изследователска хипотеза водещи теории, изследвания и практики в основните научни и практически полета касаещи дисертационната тема. Т. напр. приобщаващото образование тя представя и изяснява като комплексна концептуална и практическа парадигма със свои специфични философски, социални и педагогически специфики. По този начин дисертантката успява убедително да аргументира защо и как приобщаването тук и сега за нас е неизбежната необходимост и шанс в личен, професионален и социален план. Така естествено се стига и до специалния акцент върху генезиса и развитието на т. нар. „приобщаваща педагогика“ като едно ново и все още слабо разпознаваемо интердисциплинарно поле, чиито научни основи тепърва ще се уточняват и развиват. Същевременно Ива Бонева не пропуска да открие собствено българския поглед и опит в сферата на глобалния подход към приобщаващото образование.

Впечатляващ е и теоретичният анализ на нагласите, който започва с обхвaten преглед на социалнопсихологическите теории за същността, промяната и формирането им. Той обхваща огромен брой по-ранни (от средата на миналия век) и по-нови теории, автори, изследвания, като авторката успява да ги систематизира изключително прецизно и по този начин да открие базисните идеи, понятия и подходи, които по-нататък използва като основа за обосновка на своята хипотеза и нейната емпирична проверка.

Към теоретичното изследване на приобщаващите компетентности на учителите Ива Бонева подхожда по-фокусирано, като изначално ги свързва с полето на приобщаващото образование. И тук тя е последователна и изчерпателна в усилията си да представи и анализира както водещите дефиниции на феномена, така и познатите модели и програми за подготовка на учителите за предизвикателствата на приобщаващото образование. Авторката откроява своя специфичен прочит и поглед към съществуващите подходи и практики, като акцентира върху връзката между ценности и компетентности в приобщаващия профил на учителя. По този начин тя продължава защитата на основната концептуална линия в своето изследване, в която нагласи и компетентности са неразривно свързани (с.62), но същевременно и детерминирани от трети съществен елемент – приобщаващото поведение (с.67, фиг.4).

Много съществена в съдържателен план е глава 4 – „Теоретични основания за концептуализиране на социално-педагогическите подходи и програми за промяна на приобщаващите нагласи и компетентности“. В нея са дефинирани ключови за изследването категории като „социална педагогика“, „социално-педагогически феномен“, „социално-педагогически подход“, „социално-педагогическа програма“ и др. (с.69-71). Авторката представя своята 3-компонентна класификация на социално-педагогическите подходи и техники за формиране на приобщаващи нагласи, като за целта се позовава на добре познати психологически и социално-психологически теории и модели. Най-ценният принос в тази глава обаче е т.нар. „Разширение на теоретичната рамка“, с което дисертантката представя и аргументира основанията си да надгради

класическите теоретични основания на социално-педагогическото мислене и действие с три теории, които понастоящем по-често се асоциират със социалния маркетинг и на практика акцентират върху естествената свързаност между когнитивните, афективни и поведенчески проявления и измерения на нагласите.

Всичко концептуално обобщено, анализирано и доразвито достига своята кулминация в глава 5, където Ива Бонева формулира основните теоретично валидни тенденции, които следва да бъдат проектирани адекватно в емпиричната част на изследването, защото позволяват „преработката“ на номиналните смисли и измерения до устойчив набор от факторни и контекстни измерими.

### ***Съдържание на емпиричната част и заключението на изследването.***

Тази част от труда следва логически концептуалната линия на цялостното изследване. Тук тя е видима както от самата структура, така и от представените визуализации на теоретичните основания на емпиричната методика и нейния модел (фиг. 8 и 9 на с.105, табл.2 на с.109). В частта за представяне на резултатите дисертантката е използвала изключително много конкретни данни, примери, описания, които придават на нейните аргументи и анализи много убедителност и стабилност. Най-значимите авторски приноси от емпиричната част на изследването могат да бъдат открити в глава 8 „Анализ на резултатите и дискусия“, тъй като тук цялата гама от данни, резултати, първични и вторични материали са анализирани през призмата на изследователската хипотеза в дисертационния труд и с категориите на приетите от авторката базисни теории като концептуална основа на своя интердисциплинарен научен анализ.

Що се отнася до Заключението, то то е много силно фокусирано към изводите от проверената изследователска хипотеза и нейните проявления. Прави добро впечатление и фактът, че авторката е в състояние много точно да формулира следващите изследователски въпроси и задачи, които естествено следват от постигнатото в нейния труд и могат да го надградят успешно по линия на утвърждаването на социално-педагогическите подходи и програми като модел за ефективна подготовка и устойчива подкрепа на приобщаващия учител. Същевременно тази заключителна част на труда позволява резюмираните накратко изводи и препоръки да бъдат разширени с цел обогатяване на тяхната обосновка.

### ***Научни и приложни приноси***

Стройната концептуална рамка, структура и съдържание позволяват много леко и точно да бъдат открити комплексните приноси на труда и неговата авторка.

В теоретичен план основните научни приноси са:

(1) концептуализирането и анализът на интердисциплинарните основи на личностно-професионалното функциониране и формиране на приобщаващия учител, интегриращи техните приобщаващи нагласи, компетентности и поведение, и

(2) теоретичният анализ и класифициране на социално-педагогическите подходи и програми като ефективни инструменти за формиране и подкрепа на приобщаващия учител.

В приложен план основните приноси на труда са свързани с:

(1) разработване и апробиране на методически дизайн за комплексна диагностика и оценка на личностно-професионалния профил на учителя, и

(2) разработване на набор от базисни характеристики и предизвикателства при създаването и прилагането на ефективни социално-педагогически подходи и програми за формиране на устойчиви приобщаващи нагласи, компетентности и в последствие поведение на учителите в условията на приобщаващото училище / училищна култура.

### ***Заключение***

Представеният дисертационен труд удовлетворява напълно изискванията за подобен под разработки. Налице са убедителни доказателства за авторството и приносите на дисертантката както по отношение на извършените изследователски дейности, така и по отношение на представените текстове (дисертация, приложения и автореферат). Всичко това ми дава основание за положителна оценка на труда и да подкрепя решението на научното жури за даване на научната и образователна степен „доктор по педагогика“ на редовен докторант Ива Маринова Бонева.

26.03.2019

Изготвил становището:

Проф. д-р Силвия Николаева